

Г.А. Матайбаева¹, С.М. Токенова², Г.К. Кеңес³

^{1,2,3} С. Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу
университеті,

Астана, Қазақстан

(E-mail: mataibaevagauhar@mail.ru, sandi_77@inbox.ru, gulji@mail.ru)

Органикалық өнімдер нарығы: тенденциялар және даму перспективалары

Аңдатпа. Мақалада органикалық өнімдердің әлемдік нарығының қазіргі жағдайы қарастырылады. Органикалық өндірістің даму тенденциялары әлемнің 190-нан астам елінде өзекті болып табылады және бұл көрсеткіш жыл сайын артып келеді, өйткені, органикалық өнімдер әртүрлі объективті себептерге байланысты халықтың көптеген топтарында сұранысқа ие. Дамыған елдерде экологиялық таза ауыл шаруашылығы өнімдерінің нарығы қарқынды дамып келеді. Бұл нарықтың әлеуеті өте үлкен, оның даму көлемі мен динамикасын сипаттайтын сандар – оған дәлел. Бұл мақалада органикалық өнімдерді өндіру және сату бойынша көшбасшы елдердің негізгі көрсеткіштері, органикалық өндірістердің әлемдік нарығы, сонымен қатар органикалық өнімдерді өндірудегі негізгі мәселелер мен оларды шешу жолдары қарастырылады.

Зерттеудің мақсаты қазіргі жағдайда әлемде аграрлық өндірісті дамытуды жетілдіру бойынша теориялық, ғылыми-әдістемелік ережелер мен ұсынымдарды әзірлеу болып табылады.

Мақаланың ғылыми жаңалығы әлемдегі органикалық шаруашылықтың негізгі көрсеткіштерін талдай отырып, лидер-елдерді анықтап, әлемдегі органикалық нарықты бағалай отырып, ұсыныстар беру болып табылады.

Экономикалық талдауда статистикалық көрсеткіштерді салыстырмалы талдау, диаграммалар мен кестелерді құру әдістері қолданылды.

Түйін сөздер: әлемдік нарық, органикалық өнім, органикалық өнім нарығы, органикалық егіншілік, ауыл шаруашылығы.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2789-4320-2023-3-67-77>

Кіріспе. Қазіргі заманғы ауыл шаруашылығы өндірісі әлемдік экономиканың маңызды секторларының бірі бола отырып, бүгінгі күннің экологиялық шындығына жауап береді. Аграрлық технологиялардың ілгерілеуі қазіргі экологиялық проблемалардың себебі болып отыр: планетаның әр түрлі шығу тегі бар химиялық заттармен қарқынды ластануы байқалады, бұл ең алдымен қоршаған ортаның генетикалық қауіпсіздігіне қауіп төндіреді. Барлық табиғи компоненттердің ішінде топырақ – адамның ең құнды табиғи байлығы ең көп ластануға ұшырайды. Ластануға байланысты алынған қоршаған ортаның мутагенділігі адамның денсаулығын, оның тұқым қуалайтын негізін нашарлатады.

Органикалық ауыл шаруашылығы – экожүйені жақсартатын, топырақтың құнарлылығын сақтайтын, адам денсаулығын қорғайтын және жергілікті жағдайларды ескере отырып, экологиялық циклдерге сүйене отырып, қоршаған ортаға зиян келтіретін компоненттерді пайдаланбай биологиялық әртүрлілікті қорғайтын өндіріс жүйесі. Органикалық жерді пайдалану қоршаған ортаға пайдалы әсер ететін дәстүрлі шаруашылық әдістерді, инновациялық технологияларды және заманауи ғылыми-

техникалық әзірлемелерді біріктіреді және осы жүйеге енгізілген барлық тіршілік формалары арасындағы тығыз байланысты қамтамасыз ете отырып, олардың қолайлы дамуын қолдайды.

Өмір сүру деңгейінің жоғарылауы, әсіресе Еуропа елдерінде, тұтынушының азық-түлікке деген көзқарасының санға ғана емес, сапаға да қойылатын талаптардың артуы денсаулыққа қауіп-қатерді азайтуға ықпал етті. Органикалық тағамға сұраныс артты. Шетелде органикалық өндірістің дамуы соңғы 30 жыл ішінде белсенді орын алуда. Мұндай өнімдердің негізгі нарықтары АҚШ, Канада, Германия, Ұлыбритания, Франция, сондай-ақ Азияның кейбір елдері болып табылады.

Әдебиеттерге шолу. Аграрлық өндірісті дамыту, шаруашылықтың әртүрлі нысандарындағы ауылшаруашылық кәсіпорындарының тиімділігін арттыру мәселелері көптеген танымал отандық және шетелдік ғалымдардың еңбектерінде көрініс тапты.

Шетелдік экономистердің зерттеулерінің ішінде келесі ғалымдардың еңбектерін атап өткен жөн: С.Г.Азикова, Б.Бергман, Г.Е.Быстров, Дж. Гэлбрейт, Т.П.Гафиятова, Дж.Х.Дэвис, С.Данкверт, Е.П.Задворнева, Дж.Кейнс, Ю.А.Козенко, В.К.Крутикова, А.А.Попова, В.Ф.Стукач, Дж.Эванс, яғни, олар нарықтық қатынастардың элементі тұрғысынан нарықтық реформаның нақты категориясы ретінде экономиканың аграрлық секторын зерттеген.

Органикалық өнімдер нарығын қалыптастыру мен дамытудың шетелдік тәжірибесі ұлттық есептерде және шетелдік мерзімді баспасөздерде ұсынылған. Бұл бағыттағы ізденушілер: Б. Бёк, М.Клейнманн, Н. Прокопчик, Дж. Пол, Т. Рихтер, Д. Метера, И. Роза және т. б., олардың еңбектерінде аграрлық өндірісті қалыптастырудың негізі қаланған, оның әлемдегі даму заңдылықтары мен тенденциялары анықталған. Олар алған нәтижелерді жоғары және объективті бағалай отырып, қазіргі жағдайда әлемдегі аграрлық өндірісті дамыту проблемасы өзекті және оны жүйелі шешуді қажет ететіні қамтылған.

Әдістеме. Зерттеудің негізі болып ауылшаруашылығы саласындағы, соның ішінде органикалық шаруашылығының ерекшеліктерін ашатын жақын және алыс шетел ғалымдарының еңбектері табылады.

Зерттеу барысында ғылыми-практикалық конференциялардың материалдары, Қазақстан Республикасының заңнамалық және нормативтік актілері, интернет-ресурстар пайдаланылды. Зерттеу топтау, салыстыру, жалпылау әдістеріне, жүйелік талдау әдістеріне негізделген. Зерттеудің анықтамалық базасы ретінде FIBL және IFOAM жариялаған «Органикалық ауыл шаруашылығы әлемі» зерттеулері – «Мировая органика» статистикалық жинақтары, материалдары мен жылнамалары, нормативтік-анықтамалық материалдар және ғылыми-зерттеу мекемелерінің әзірлемелері пайдаланылды.

Талқылау. Органикалық ауыл шаруашылығы – жергілікті жағдайларды ескере отырып және экологиялық циклдерге сүйене отырып, қоршаған ортаға зиян келтіретін компоненттерді пайдаланбай, биологиялық әртүрлілікті қорғайтын, экожүйені жақсартатын, топырақтың құнарлылығын сақтайтын, адам денсаулығын қорғайтын өндіріс жүйесі болып табылады.

Органикалық жерді пайдалану қоршаған ортаға пайдалы әсер ететін және осы жүйеге енгізілген барлық тіршілік формалары арасындағы тығыз байланысты қамтамасыз ететін дәстүрлі шаруашылық әдістерін, инновациялық технологияларды және заманауи ғылыми-техникалық әзірлемелерді біріктіреді, олардың қолайлы дамуын қолдайды [1].

Әлемдегі органикалық экономиканың негізгі көрсеткіштері 1 кестеде келтірілген.

Органикалық өнімдерге тұтынушылық сұраныс бүкіл әлемде жыл сайын артып келеді. Органикалық егіншілік 191 елде қолданылады және 76,4 миллион гектар ауылшаруашылық жерлерін кем дегенде 3,7 миллион фермер органикалық түрде басқарылады. 2020 жылмен салыстырғанда 2021 жылы органикалық ауылшаруашылық жерлерінің ұлғаюы +1,7% құрады.

Органикалық азық-түлік сатылымы 2021 жылы 124,8 млрд евро болды, 2000 ж. салыстырғанда 15,1 млрд евроға өсті. Салауатты өсім алдағы жылдары жалғасады деп

күтілуде, өйткені тұтынушылар органикалық тағамдарды денсаулық, тамақтану және әлауқатпен байланыстыруды жалғастыруда.

Дегенмен алда әлі де көптеген мәселелер бар. Жеткізу тізбегіндегі проблемалар жалғасуы мүмкін, ал бәсекелестік тұрақты даму стандарттары мен экологиялық таңбаланған өнімдерден туындайды. Сондай-ақ, тиісті жеткізілім мен ережелер туралы алаңдаушылық бар.

Органикалық ауылшаруашылық алқаптарының шамамен үштен екісі жайылым жерлер болып табылады (шамамен 50 миллион гектар), ол 2021 жылы 2,5 пайызға қысқарды.

14,8 миллион гектарға жуық егістік жерлер органикалық ауылшаруашылық жерлерінің 19 пайызын құрайды. 2020 жылдан бастап 11,4 пайызға өскені туралы хабарланды. Бұл жер санатының көп бөлігі дәнді дақылдарды, соның ішінде күрішті, содан кейін егістік алқаптардан, майлы дақылдардан, тоқыма дақылдарынан және құрғақ бұршақ дақылдарынан алынған жасыл жемді өсіру үшін пайдаланылды.

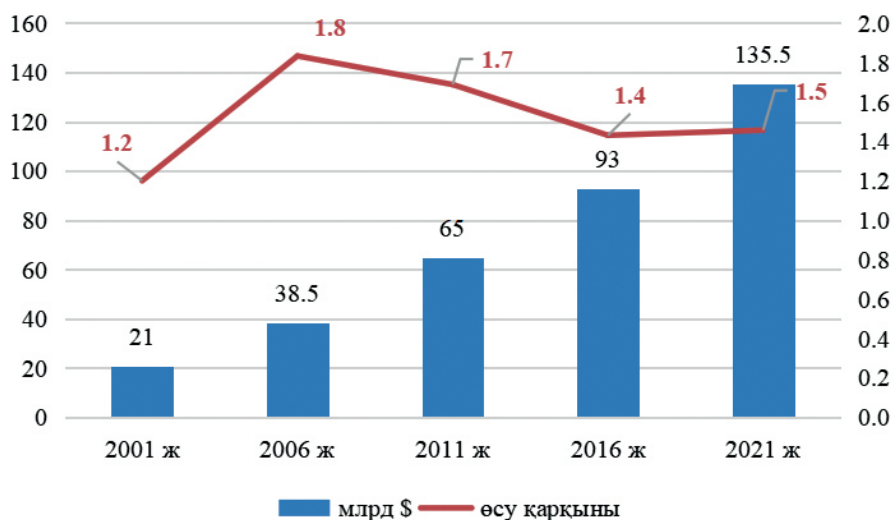
Кесте 1 – Әлемдегі органикалық экономиканың негізгі көрсеткіштері

Көрсеткіштер			Көшбасшы елдер
Органикалық ауыл шаруашылығын жүргізетін елдер	2017 ж.	181	Австралия (51%), Аргентина (5,2%), Қытай (4,3)
	2018 ж.	186	Австралия (49,9%), Аргентина (5,1%), Қытай (4,4)
	2019 ж.	187	Австралия (49,4%), Аргентина (5,1%), Испания (3,3%)
	2020 ж.	190	Австралия (51,2%), Аргентина (5,4%), Уругвай (3,2%)
	2021 ж.	191	Австралия (52,3%) Аргентина (6,1%) Франция (3,8%)
Органикалық ауыл шаруашылығы жерлері, млн. га	2017 ж.	69,8	Австралия (35,6), Аргентина (3,4), Қытай (3)
	2018 ж.	71,5	Австралия (35,7), Аргентина (3,6), Қытай (3,1)
	2019 ж.	72,3	Австралия (35,69), Аргентина (3,67), Испания (2,35)
	2020 ж.	74,9	Австралия (35,7) Аргентина (4,5) Уругвай (2,7)
	2021 ж.	76,4	Австралия (35,7 млн га) Аргентина (4,1 млн га) Франция (2,8 млн га)
Ауыл шаруашылығы алқаптарының жалпы ауданының органикалық үлесі, %	2017 ж.	1,4	Лихтенштейн (37,9), Самоа (37,6), Австрия (24)
	2018 ж.	1,5	Лихтенштейн (38,5), Самоа (34,5), Австрия (24,7)
	2019 ж.	1,5	Лихтенштейн (30,2), Австрия (21,3), Сан-Томе және Принсипи (24,9)
	2020 ж.	1,6	Лихтенштейн (41,6), Австрия (26,5), Эстония (22,4)
	2021 ж.	1,6	Лихтенштейн (40,2 %), Самоа (29,1 %), Австрия (26,5 %)
Органикалық өнімдерді өндірушілер, млн.	2017 ж.	2,9	Үнді (835000), Уганда (210352), Мексика (210000)
	2018 ж.	2,8	Үнді (1149371), Уганда (210352), Эфиопия (203602)
	2019 ж.	3,1	Үнді (1366226), Уганда (210353), Эфиопия (203602)
	2020 ж.	3,4	Үнді (1599010), Эфиопия (219566) Танзания (148607),
	2021 ж.	3,7	Индия (1 599 010), Уганда (404'246), Эфиопия (218'175)
Жан басына шаққандағы тұтыну, еуро	2017 ж.	10,8	Швейцария (288), Дания (278), Швеция (237)
	2018 ж.	12,8	Швейцария (312), Дания (312), Швеция (231)
	2019 ж.	14,0	Швейцария (344), Дания (338), Швеция (218)
	2020 ж.	15,8	Швейцария (418), Дания (384), Швеция (285)
	2021 ж.	15,7	Швейцария (425), Дания (384), Люксембург (313)
Ескерту: FIBL 2017-2021 деректері негізінде автормен құрастырылды			

Көпжылдық дақылдар органикалық ауылшаруашылық жерлерінің 8,1 пайызын құрайды, бұл 6,2 миллион гектардан асады. Алдыңғы жылмен салыстырғанда шамамен

829 000 гектарға немесе 15,4 пайызға өскені туралы хабарланды. Ең маңызды дақылдар кофе, зәйтүн, жаңғақтар, жүзім және какао болды.

2021 жылы органикалық тағамдар мен сусындардың сатылымы шамамен 135 миллиард еуроға жетті. 2021 жылы ең ірі органикалық нарықтары бар елдер АҚШ (48,6 миллиард еуро), Германия (15,9 миллиард еуро) және Франция (12,7 миллиард еуро) болды (1 сурет).

Сурет 1 – Жаһандық нарық: органикалық тағамдар мен сусындардың әлемдік нарығының өсуі, 2001-2021 жж.

Ескерту: [2] мәліметтері негізінде құрастырылған

1 суретте әлемдік органикалық өнімдер нарығының тарихи өсуі көрсетілгендей нарық 1990 жылдары бірнеше миллиард долларды құрап, 2001 жылы 21 миллиард АҚШ долларына жетті. 2018 жылы кіріс 100 миллиард АҚШ долларынан асты. Үш жыл ішінде нарық көлемі 135 миллиард АҚШ долларына жетті.

Солтүстік Америка мен Еуропа сатылымның көп бөлігін құрайды, олардың жалпы үлесі 90 пайызды құрайды. Алайда, негізгі өсу басқа аймақтарда, әсіресе Азияда. Органикалық азық-түлік нарықтары Қытай, Үндістан және Оңтүстік Корея сияқты елдерде маңызды бола бастады.

Органикалық ауыл шаруашылық жерлері 2021 жылы дүние жүзінде 76,4 миллион га органикалық ауыл шаруашылығымен басқарылды, бұл ауыл шаруашылық жерлерінің жалпы көлемінің 1,6 пайызын құрады. 2021 жылы органикалық ауылшаруашылық жерлері 1,7 % өсті.

Органикалық ауыл шаруашылық жерлері ең көп аймақ Океания (36,0 млн га), одан кейін Еуропа (17,8 млн га), Латын Америкасы (9,9 млн га), Азия (6,5 млн га), Солтүстік Америка (3,5 млн га) және Африка (2,7 млн га) болды. Қазіргі уақытта әлемдегі ауыл шаруашылық жерлерінің 1,6%-ы органикалық болып табылады. Аймақтар бойынша ауыл шаруашылық жерлерінің жалпы аумағындағы органикалық жерлердің ең жоғары үлесі Лихтенштейн (40,2 %), Самоа (29,1 %), Австрия (26,5 %) Он алты елде ауыл шаруашылық жерлерінің 10 немесе одан да көп пайызы органикалық болып табылады.

Зерттеуге сәйкес, Ең үлкен бірыңғай нарық Америка Құрама Штаттары (әлемдік нарықтың 39 пайызы), одан кейін Еуропалық Одақ (46,7 миллиард еуро, 37 пайыз) және Қытай (11,3 миллиард еуро, 9,1 пайыз) болды. 2021 жылы Швейцарияда жан басына шаққандағы тұтыну деңгейі ең жоғары болды — 425 Еуро. Органикалық нарықтың ең жоғары үлесі Данияда (13,0%), Австрияда (11,6%) және Люксембургте (11%) болды (2 кесте).

Кесте 2 – Дүниежүзілік органикалық азық-түлік нарығы: бөлшек сауданы елдерге бөлу, %

Елдер	2017 ж	2018 ж	2019 ж	2020 ж	2021 ж	Ауытқу 2017-2021жж
АҚШ	46	43	42	42	39	-7
Швейцария	3	3	3	3	3	-
Италия	3	3	4	3	3	-
Ұлыбритания	3	3	3	3	3	-
Канада	4	3	3	3	3	-
Қытай	7	8	8	8	11,3	+4,3
Франция	8	9	9	11	11	+3
Германия	11	11	11	11	11	-
Басқалары	15	17	17	16	16	+1

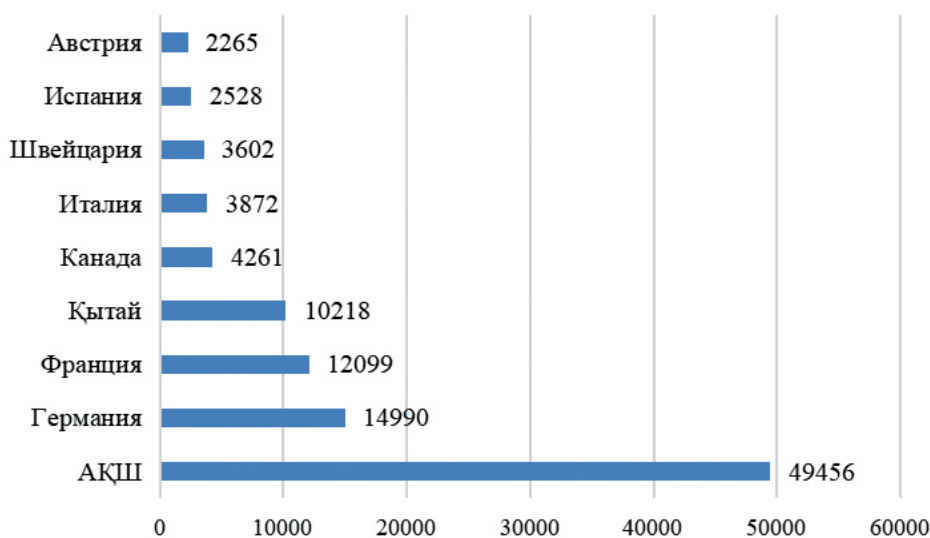
Ескерту: FIBL 2016-2020 деректері негізінде автормен құрастырылды.

Әлемдік органикалық тамақ пен сусын нарығының өсуі 2021 жылы баяулады. Рекордтық өсім туралы хабарланғаннан кейін (17 миллиард АҚШ доллар) 2020 жылы өсім 2021 жылы небәрі 5 пайызға дейін баяулады; нарық кірісі 6,4 миллиард долларға өсіп, 135,5 миллиард АҚШ долларына жетті.

Нарықтың өсу қарқыны баяулады, өйткені тұтынушылардың пандемияға дейінгі сатып алу әдеттері қайта оралды. 2020 жылы өте жоғары өсу COVID-19 тұтынушылардың денсаулық пен сауықтыру мәселелеріне деген қызығушылығын арттырған болатын. Ол кезде органикалық өнімдер сұранысқа ие болды, өйткені тұтынушылар аурудың алдын алуға және жеке иммунитетті нығайтуға назар аударды. 2020 жылдың көктемінде пандемия басталғаннан кейін органикалық өнімдерге сұраныс күрт өсті.

2021 жылы баяу өсу байқалды және 2022 жылы төмен болады деп күтілуде, қазіргі нарық жағдайы айтарлықтай өзгерді. Украиналық қақтығыс азық-түлік инфляциясына және экономикалық жағдайлардың нашарлауына әкелді (әсіресе Еуропаға). Бұл органикалық азық-түлік нарығына теріс әсер етеді.

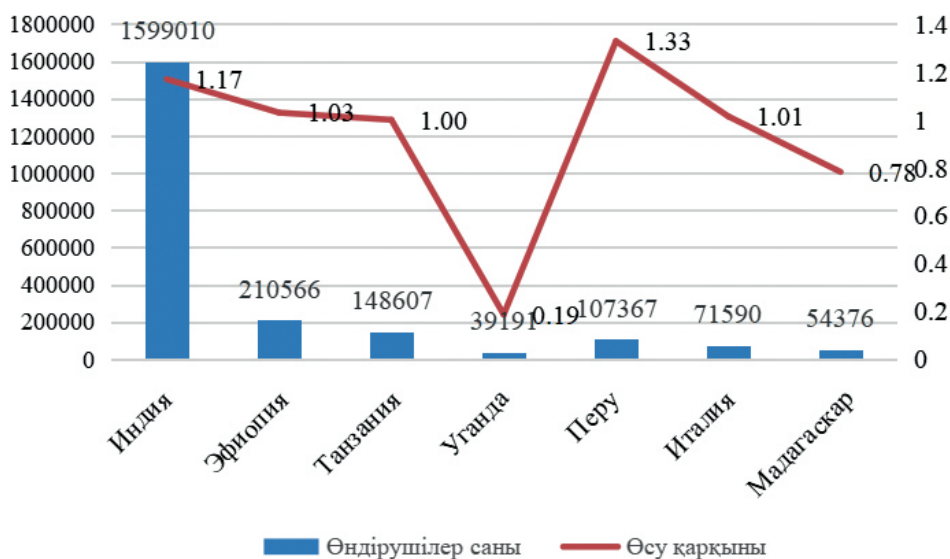
2021 жылы әлемдік органикалық азық-түлік нарығы 120,6 млрд. еуроға жетті. АҚШ жетекші нарық болып табылады (49,5 млрд. еуро), одан кейін Германия (15 млрд. еуро) және Франция (12,7 млрд. еуро) (сурет 2).

Сурет 2 – Әлемдік органикалық азық-түлік нарығы, млн.евро. 2021 ж.
Ескерту: [2] мәліметтері негізінде құрастырылған

2021 жылы көптеген негізгі нарықтар жоғары өсу қарқынын көрсетуді жалғастырды; мысалы, неміс нарығы 20 пайыздан астам өсті. Даниялық және швейцариялық тұтынушылар органикалық тағамға көп ақша жұмсады (жан басына шаққанда 384 және 418 еуро). Дания органикалық нарықтағы ең жоғары үлеске ие болды, бұл жалпы азық-түлік нарығының 12,1% құрайды.

Органикалық өнім өндірушілердің саны 2021 жылы 3,7 млн өндірушіге өсті. Әлемдік органикалық өндірушілердің қырық тоғыз пайызы Азияда, одан кейін Африка (31 пайыз), Еуропа (12 пайыз) және Латын Америкасы. (8 пайыз). Өндірушілер саны ең көп елдер: Үндістан (1,599,010), Уганда (404,246) және Эфиопия (218,175) (56-бет). Өндірушілер саны 2020 жылмен салыстырғанда 170 000-нан астам немесе 4,9 пайызға өсті (сурет 3).

Сурет 3 – Әлемдік органикалық нарықтағы өндірушілер саны, 2021 ж.
Ескерту: [2] мәліметтері негізінде құрастырылған

2021 жылы 76,4 миллион гектардан астам органикалық ауыл шаруашылық алқаптары, соның ішінде конверсия сатысындағы аудандар тіркелді. Органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің ең үлкен аумағы бар аймақтар - Океания (36,0 миллион га - әлемдегі органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің жартысына жуығы немесе 47 пайызы) және Еуропа (17,8 миллион га, 23 пайыз). Латын Америкасында 9,9 млн га (13%), одан кейін Азия (6,5 млн га, 8,5%), Солтүстік Америка (3,5 млн га, 4,6%) және Африка (2,7 млн га, 3,5%) болды.

Органикалық ауыл шаруашылығына арналған жерлерден басқа, басқа қызмет түрлеріне арналған қосымша органикалық жерлер бар. Олардың көп бөлігі жабайы және ара өсіруге арналған учаскелерден тұрады. Басқа ауыл шаруашылық емес аймақтарға аквамәдениет, ауылшаруашылық емес жерлердегі ормандар мен жайылымдар жатады. Бұл аудандар 31,8 миллион гектарды құрады, ал барлық органикалық аудандар 108,3 миллион гектарды құрады [3].

Көптеген Еуропа елдері экологиялық таза өнімдер өндірісін дамытуға және оларды дамытуда айтарлықтай күш салуда. Еуропалық Одақта органикалық (биологиялық) өндіріске қатысты қатаң заңнама бар. Оның міндеттері келесідей тұжырымдалған:

- экологиялық таза өнімді өндіру, таңбалау және оның сапасын бақылау қағидаларын белгілеу;
- тұтынушыны қорғау;
- сатып алушыларды органикалық өнім, оны өндіру әдістері және адам денсаулығы мен өміріне пайдасы туралы хабардар ету.

Органикалық өнімнің негізгі бөлігі әлемнің жоғары дамыған индустриалды елдерінде сатылады. Атап айтқанда, жалпы тұтырудың шамамен 78%-ы Батыс Еуропа елдеріне тиесілі. Органикалық өнімдердің ең үлкен нарығы бар елдерге Германия мен Франция жатады [4].

2021 жылы ЕО мен АҚШ-қа шамамен 4,7 миллион тонна органикалық өнім әкелінді, ал Еуропалық Одақ 2,9 миллион тонна органикалық өнім әкелсе, АҚШ 1,8 миллион тонна импорттады. ЕО мен АҚШ-қа органикалық Импорт 2021 жылы 0,5% - ға немесе шамамен 23000 метрикалық тоннаға өсті.

Эквадор ең ірі экспорттаушы болды, 2021 жылы ЕО мен АҚШ-тағы ең ірі экспорттаушылар Эквадор (583,589 тонна), Мексика (425,414 тонна) және Перу (344,483 тонна) болды. Жемістер мен көкөністер импортталатын органикалық санаттардың ең үлкен тобы болып табылады, 2020 жылы 1,29 миллион тонна импортталды (жалпы органикалық импорттың 46%). Ең үлкен үлес – тропикалық жемістер, жаңғақтар мен дәмдеуіштер (органикалық жемістер мен көкөністердің 65%), оларға негізінен банандар (тропикалық жемістердің 81%) жатады.

2021 жылы ЕО мен АҚШ-қа шамамен 4,7 миллион тонна органикалық өнім әкелінді, ал Еуропалық Одақ 2,9 миллион тонна органикалық өнім әкелсе, АҚШ 1,8 миллион тонна импорттады. ЕО мен АҚШ-қа органикалық импорт 2021 жылы 0,5% - ға немесе шамамен 23000 метрикалық тоннаға өсті. 2021 жылы ЕО мен АҚШ-тағы ең ірі экспорттаушылар Эквадор (583,589 тонна), Мексика (425,414 тонна) және Перу (344,483 тонна) болды.

Майлы дақылдарға келетін болсақ, сондай-ақ соя және басқа майлы дақылдар үшін Қытай, Украина, Үндістан және Түркия маңызды шығу көздері болып табылады. 2021 жылы торт импортының төмендеуі Қытайдан импорттың күрт төмендеуіне байланысты болды (-7%), негізгі жеткізуші. Сол сияқты, Украинадан (-44%) және Қазақстаннан (-96%) жеткізілім көлемінің айтарлықтай төмендеуіне байланысты жүгері мен бидай импорты айтарлықтай қысқарды.

Органикалық қантқа келетін болсақ, Колумбия экспорттың 50 %-ға өсуінен кейін негізгі жеткізушіге айналды, бірақ Бразилия (-30%), Үндістан (-38%) және Парагвай (-29%) сияқты басқа негізгі жеткізушілерден импорт күрт төмендеді. Екінші жағынан, органикалық күріштің импорты 2020 жылы өсті, өйткені жетекші жеткізушілер қосымша көлем берді (Пәкістан +54%, Үндістан +36%, Тайланд +23% және Аргентина +41%).

2022 жыл бүкіл Азия аймағында органикалық секторды дамытуды жалғастырды. Қатысушы елдерден органикалық белсенділік бірнеше жыл бойы COVID-19 пандемиясынан кейін қайта басталатыны анық болды.

Азияның кейбір елдерінде органикалық секторға қатысты саясатта үлкен өзгерістер болды. Жапонияда 2030 жылға қарай органикалық фермерлер мен органикалық жерлердің санын үш есеге арттыруға бағытталған негізгі ауыл шаруашылығы және басқару жоспарында елеулі даму болды. Ұжымдық кепілдік жүйесін қабылдау Үндістанда, Индонезияда, Қырғызстанда, Филиппинде және Вьетнамда жалғасып, ішкі нарықтардың қажеттіліктерін қанағаттандырды. Жапонияда ауыл, орман және балық шаруашылығы министрлігі (MAFF) 2050 жылға қарай органикалық өнім үлесінің 25 пайызға дейін өсуін ынталандыру үшін «органикалық ауыл» жобасын іске қосты.

Еуропа үшін 2022 жыл өзінің көптеген дағдарыстармен органикалық сектор үшін тағы бір ерекше жыл болды. Көптеген елдер бөлшек сауданың төмендегенін хабарлады. Егер бұл үрдіс жалғаса берсе, бұл органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің дамуына әсер ететіні сөзсіз. 2023 жыл органикалық өнеркәсіп пен ЕО үшін тағы бір қиын жыл болады деп күтілуде. ЕО-ның «фермадан шанышқыға дейін» мақсатына жету үшін - 2030 жылға қарай Еуропадағы органикалық ауыл шаруашылық жерлерінің 25%-на қолдау шаралары қажет, соның ішінде тиісті нормативтік-құқықтық база, жалпы ауыл шаруашылық саясаты (CAP) шеңберінде қолдау, зерттеуді қолдау және білім жинақтау.

Органикалық нарықтың ең жоғары үлесі және жан басына шаққандағы тұтыну көлемі Еуропаға тиесілі. Жаһандық ауқымда ЕО елдері өздерінің азық-түлік нарықтарының

пайызы ретінде органикалық азық-түлік сатылымының ең жоғары үлесін алады. 2021 жылы еуропалық тұтынушылар экологиялық таза өнімге бір адамға 65,7 Еуро (ЕО-да 104,3 еуро) жұмсады. Тұтынушылардың жан басына шаққандағы органикалық азық-түлік шығындары онжылдықта екі есе өсті.

Нәтижелер. 2022 жылы органикалық нарықтың кемігенін байқаймыз. Табыстың төмендеуі және көптеген тұтыну тауарларының бағасының өсуі кейбір популяциялардың органикалық өнімдерге шығындарын азайтуға мәжбүр етті.

Дегенмен, органикалық сектор үшін серпін бүкіл әлемде өсе берді. Көптеген елдер өсуді ынталандыруға бағытталған жаңа іс-қимыл жоспарларын немесе саясатты қоса алғанда, органикалық ауыл шаруашылығын қолдау қызметін жалғастыра бастады. Бұл оң тенденция бүкіл әлемде 74-ке дейін өскен органикалық өнімдерге арналған толық енгізілген ұлттық нормативтік-құқықтық базалардың көбеюінен көрінді.

Әлемде болған әртүрлі дағдарыстардан кейін әлемдік органикалық тамақ өнеркәсібі келесідей өзгереді деп күтілуде:

1. Азық-түлік жеткізу тізбегін жаһандандыру. Пандемия халықаралық жеткізу тізбегінің осалдығын көрсетті. Елдер төтенше шаралар қабылдаған кезде шикізат жеткізілімдері тоқтатылды.

Мысалы, кейбір елдер карантин енгізгендіктен ауыл шаруашылық экспортын тоқтатты. Органикалық ингредиенттердің ағынына көлік шығындарының жоғарылауы және жеткізу мерзімінің ұзағырақ болуы әлі де теріс әсер етеді.

2. Азық-түлік қауіпсіздігі. Жеткізу тізбегінің әлсіздігін көріп, кейбір ұлттық үкіметтер дағдарыс кезінде азық-түлік жеткізу желілерінің жұмысын қамтамасыз етуге назар аударды. Ұлыбритания мен Біріккен Араб Әмірліктері сияқты импортқа қатты тәуелді елдер дағдарыс кезінде азық-түлік импортында үзілістердің болмауын қамтамасыз етті.

3. Мемлекеттік қолдау. Алдыңғы екі тенденция мемлекеттік қолдаудың арқасында жеделдетілуі мүмкін. Ұлттық үкіметтер тамақ өнеркәсібін тұрақты ету үшін органикалық ауыл шаруашылығына көбірек инвестиция салады деп күтілуде. Органикалық егіншілік те ынталандырылады, өйткені елдер пестицидтерді пайдалануды азайтуға және топырақ құнарлылығын арттыруға тырысуда.

4. Шынайылық және қадағалау. Ауыл шаруашылығы өнімдерін жеткізу тізбегіндегі ашықтық пен қадағалауға қарай қозғалыс жаңа серпін алады деп күтілуде. Органикалық ингредиенттерді/өнімдерді жеткізу қатайған сайын, алаяқтық пен бұрмалау қаупі артады. Органикалық өнімдердің тұтастығын сақтау үшін бақылау құралдары енгізіледі.

Блокчейн технологиясы шешуші рөл атқарады деп күтілуде. Еуропадағы ең ірі супермаркеттер желісі Carrefour қазірдің өзінде кейбір органикалық өнімдерінің жеке бренд атауларымен шынайылығын қамтамасыз ету үшін блокчейнді пайдаланады. Қытайда органикалық тағамға арналған жаңа мобильді қосымша (Org Hive) іске қосылды. Org Hive органикалық тағам сертификатын тексеру үшін Blockchain технологиясын қолданады.

5. Тұтынушылық мінез-құлқты өзгерту. COVID-19 тұтынушы ретінде бізге ең үлкен әсер етті, бұл біздің дүкенге бару және тамақтану тәсілімізді өзгертті. Бастапқы дүрбелең сатып алулардан және қорларды жинаудан бастап, сирек дүкендерге бару мен онлайн сатып алуларға дейін коронавирус тұтынушылардың көзқарасы мен мінез-құлқында үлкен өзгерістер тудырды.

Дағдарыс кезінде органикалық азық-түлік сатылымы айтарлықтай өсті. Дегенмен, өсімдік тектес тағамдарға, тағамдық қоспаларға және табиғи өнімдерге сұраныс та артып келеді.

6. Азық-түлік бөлшек саудасы. Алдағы жылдары интернет-дүкендер органикалық азық-түлік сатылымының үлкен үлесін алады деп күтілуде. Ірі дәстүрлі азық-түлік желілері мен мамандандырылған органикалық азық-түлік интернет-дүкендері нарық үлесін алады. Органикалық азық-түлік сатушылар, әсіресе Еуропа мен Азияда бейімделуі керек.

Қорытынды. Әлемде халық саны жылдан-жылға артуда, 2050 жылға болжам бойынша 9 млрд.-тан асады деп күтілуде. Өркениеттің басты мәселелері – азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету, планетаның ресурстарын сақтау және өмір сүру деңгейін жақсарту. Экологиялық таза (органикалық) азық-түлік өндірісі дәл осындай мақсаттарды көздейді [5].

Органикалық егіншілік топырақ құнарлылығының жоғалуына байланысты ауыл шаруашылығы саласының бірқатар экологиялық мәселелерін шешуге мүмкіндік береді. Органикалық егіншілік өндірістің жабық циклін қамтамасыз етеді, топырақ құнарлылығының сақталуын қамтамасыз етеді, адамдардың ауыл шаруашылығындағы жұмыспен қамтылуын арттырады, топырақ құрылымын жақсартады, адам мен жануарлардың денсаулығын және тағамның дәмін жақсартады.

Осылайша, органикалық ауыл шаруашылығы жасыл экономиканың драйвері ретінде қоршаған ортаны жақсартуға және оған қатысатын барлық адамдар үшін өмір сүру сапасын жақсартуға ықпал етеді.

Қаржыландыру туралы ақпарат.

Бұл мақала BR10765064 «Халықаралық және шетелдік стандарттар мен талаптарға және басым өткізу нарықтарына сәйкес Қазақстан Республикасында органикалық өндірісті дамытуды нормативтік-құқықтық және әдістемелік қамтамасыз ету» ғылыми-техникалық бағдарламасы шеңберінде дайындалған.

Әдебиеттер

1 Исследование рынка органической продукции. [Электрон. ресурс] -URL: https://specagro.ru/sites/default/files/2021-04/organika_demo-3_0.pdf, (қаралған күні: 12.03.2020), (орыс тілінде).

2 The World of Organic Agriculture. Statistics & emerging trends 2018 - 2022. [Электрон. ресурс] - URL: <https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf>, (қаралған күні: 24.04.2022), (ағылшын тілінде).

3 Полушкина Т.М. Органическое сельское хозяйство: как правильно питаться. Проблемы современной экономики, N 2 (66), 2018. [Электрон. ресурс] - URL: <http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=6383> (қаралған күні: 08.01.2018), (орыс тілінде).

4 Мировое производство органической продукции: проблемы и перспективы. [Электрон. ресурс] - URL: <https://articlekz.com/article/16315>, (қаралған күні: 09.11.2019), (орыс тілінде).

5 Цвирко Е.Ю. Состояние и тенденции мирового рынка органической продукции. [Электрон. ресурс] -URL: https://www.barsu.by/vestnik/Download/hist_6_2018_103.pdf, (қаралған күні: 15.05.2019), (орыс тілінде).

6 Алексин В.Т. Проблемы перехода к органическому земледелию. [Электрон. ресурс] - URL: <https://glavagronom.ru/articles/problemy-perehoda-k-organicheskomu-zemledeliyu> (қаралған күні: 29.09.2020), (орыс тілінде).

Г.А. Матайбаева, С.М. Токенова, Г.К. Кеңес

*Казахский агротехнический исследовательский университет
им. С. Сейфуллина, Астана, Казахстан*

Рынок органических продуктов: тенденции и перспективы развития

Аннотация. В статье рассматривается современное состояние мирового рынка органической продукции. Тенденции развития органического производства актуальны более чем в 190 странах мира, и эта цифра увеличивается ежегодно в связи с тем, что органическая продукция становится востребованной у многих слоев населения по различным объективным причинам. В развитых странах рынок экологически чистой сельскохозяйственной продукции динамично развивается. Потенциал данного рынка достаточно велик, о чем свидетельствуют цифры, характеризующие

объем и динамику его развития. В данной статье рассмотрены основные показатели стран-лидеров по производству и реализации органической продукции, мировой рынок органических производств, а также основные проблемы производства органических продуктов и пути их решения.

Целью исследования является разработка теоретических, научно-методических положений и рекомендаций по совершенствованию развития аграрного производства в мире в современных условиях.

Научная новизна статьи заключается в анализе основных показателей органического хозяйства в мире, определении стран-лидеров, оценке органического рынка в мире и предоставлении рекомендаций.

В экономическом анализе были использованы методы сравнительного анализа статистических показателей, построения диаграмм и таблиц.

Ключевые слова: мировой рынок, органика, органическая продукция, рынок органической продукции, органическое производство, сельское хозяйство.

S. M. Tokenova, G. A. Mataibayeva, G. K. Kenes
Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University,
Astana, Kazakhstan

Organic products market: trends and development prospects

Abstract. The article examines the current state of the world market of organic products. Trends in the development of organic production are relevant in more than 190 countries around the world and this figure is increasing annually due to the fact that organic products are becoming in demand among many segments of the population for various objective reasons. In developed countries, the market of environmentally friendly agricultural products is developing dynamically. The potential of this market is quite large, as evidenced by the figures characterizing the volume and dynamics of its development. This article discusses the main indicators of the leading countries in the production and sale of organic products, the world market of organic production, as well as the main problems of the production of organic products and ways to solve them.

The purpose of the study is to develop theoretical, scientific and methodological provisions and recommendations for improving the development of agricultural production in the world in modern conditions.

The scientific novelty of the article consists in analyzing the main indicators of organic farming in the world, identifying the leading countries, assessing the organic market in the world and providing recommendations.

Methods of comparative analysis of statistical indicators, construction of diagrams and tables were used in economic analysis.

Keywords: world market, organic products, organic products market, organic farming, agriculture.

References

1 Issledovanie rynka organicheskoy produkcii [Organic products market research]. Available at :https://specagro.ru/sites/default/files/2020-04/organika_demo-3_0.pdf. (accessed 12.03.2020) [in Russian].

2 The World of Organic Agriculture. Statistics & emerging trends 2018 - 2022. - Available at:<https://www.fibl.org/fileadmin/documents/shop/1344-organic-world-2022.pdf>. (accessed 24.04.2022) [in Eng].

3 Polushkina T.M. Organicheskoe sel'skoe hozyajstvo: kak pravil'no pitat'sya. Problemy sovremennoj ekonomiki [Organic agriculture: the way to a healthy diet]. Available at:<http://www.m-economy.ru/art.php?nArtId=6383>. (accessed 08.01.2018) [in Russian].

4 Mirovye proizvodstvo organicheskoy produkcii: problemy i perspektivy [World production of organic products: problems and prospects] Available at: <https://articlekz.com/article/16315>. (accessed 09.11.2019) [in Russian].

5 Tsvirko E.Y. Sostoyanie i tendencii mirovogo rynka organicheskoy produkcii [The state and trends of the world market of organic products]. Available at: https://www.barsu.by/vestnik/Download/hist_6_2018_103.pdf. (accessed 15.05.2019) [in Russian].

6 Alekhine V.T. Problemy perekhoda k organicheskomu zemledeliyu [Problems of transition to organic farming]. Available at: <https://glavagronom.ru/articles/problemy-perekhoda-k-organicheskomu-zemledeliyu>. (accessed 29.09.2020)[in Russian].

Авторлар туралы мәліметтер:

Матайбаева Г.А. – негізгі автор, PhD, «Есеп және қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, «С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті» КеАҚ, Жеңіс даңғылы 62, Астана, Қазақстан.

Токенова С.М. – PhD, «Есеп және қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, «С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті» КеАҚ, Жеңіс даңғылы 62, Астана, Қазақстан.

Кеңес Г.К. – э.ғ.к., «Есеп және қаржы» кафедрасының аға оқытушысы, «С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық зерттеу университеті» КеАҚ, Жеңіс даңғылы 62, Астана, Қазақстан.

Mataibayeva G.A. – **corresponding author**, PhD, Senior lecturer of the department «Accounting and Finance», NC JSC «Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University», 62 Zhenis Ave, Astana, Kazakhstan.

Tokenova S.M. - PhD, Senior Lecturer, Accounting and Finance Department, NC JSC «Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University», 62 Zhenis Ave, Astana, Kazakhstan.

Kenes G.K. – Candidate of Economic Sciences, Senior Lecturer, Accounting and Finance Department, NC JSC «Saken Seifullin Kazakh Agrotechnical Research University», 62 Zhenis Ave, Astana, Kazakhstan.